

δραση τής παραδόσεως, γιά νά καταλήξει στό συμπέρασμα ότι ὁ Ξενοφάνης μέ ἐμπιστοσύνη στόν ὀρθό λόγο “ἔκανε ἀμερόληπτο ὀρθολογικό κριτικό ἔλεγχο τῶν παραδοσιακῶν ἀξιών και καθόρισε καί τά νέα δεδομένα, τή δική του ὀρθολογικά ἐνδεδειγμένη γιά τήν ἐποχή του νέα διδασκαλία, νέα ἀξιολογία καί δεοντολογία” (165).

Στό δεύτερο κεφ. αὐτοῦ τοῦ μέρους ἐξετάζεται τό ἐπιστημονικό πνεῦμα τοῦ Ξενοφάνη, τό δυνατό τής γνώσης καί ἀναλύονται βασικοί ὄροι τής Ξενοφάνειας γνωσιολογίας: “σαφές”, “δόκος”, “εἰδέναι”. Ἐδῶ βέβαια θά παρατηροῦσα μιά ἔλλειψη δυνατῶν ἐπιχειρημάτων αἰσθητή στίς σελίδες 180-183 ὡς πρός τήν ἐρμηνεία τοῦ “δόκου” ὡς ἀνώτερης βαθμίδας γνώσης (σελ. 182, βλ. καί στή μελέτη μου τήν ἀνάλυση τοῦ ἀποσπ. 34).

Στό τρίτο κεφ. ὁ συγγραφέας πραγματεύεται τό θέμα τής ἠθικῆς προόδου. Σωστά ἐπισημαίνει ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ κοινωνικοῦ βίου εἶναι στόχος τής Ξενοφάνειας ἠθικῆς (219).

Τό θέμα τής προόδου τής πόλεως κορυφώνει τό μέρος αὐτό (κεφ. τέταρτο), ὅπου ἀναλύεται ἡ ἔννοια τής εὐνομίας, ἡ ἰδέα τής καταξίωσης τοῦ σοφοῦ, καί δείχεται ἡ Ξενοφάνεια ἀντίληψη τής “ἀνοικτῆς κοινωνίας”.

Στά συμπεράσματα, πού θά μπορούσαν ν’ ἀποτελοῦν καί προλογικό σημείωμα μέ τούς στόχους τής ἔρευνας, ὁ συγγραφέας συγκεντρώνει τά στοιχεῖα πού ἀναδείχνουν τόν Ξενοφάνη “ἕνα ἐλεύθερο ἐπαναστατικό πνεῦμα, πρῶτο διαφωτιστή καί πρῶτο ἐκφραστή τοῦ πνεύματος τής ἀνοικτῆς κοινωνίας”.

Τό βιβλίον περιλαμβάνει ἐπίσης βιβλιογραφία καί πίνακες ἀποσπασμάτων τοῦ Ξενοφάνη, κειμένων ἀρχαίων συγγραφέων καί τῶν κυριωτέρων ὄρων.

ΔΡ ANNA ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ-ΓΑΛΑΝΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΤΟΥ ΚΕΕΦ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Παναγιώτης Ι. Βρετάκος, *Το κόστος της αλαζονείας (Διαλεκτική της γνώσης και της απόγνωσης)*, εκδ. Τρία φύλλα, 145 σελίδες.

Το νέο βιβλίο του κ. Παναγιώτη Ι. Βρετάκου εισάγει τον αναγνώστη σε όμορφους κόσμους στοχασμού και γνώσης. Υπάρχει καταρχή ένα γνωσιολογικό υπόβαθρο το οποίο φανερώνει αξιοπρόσεκτη θητεία του συγγραφέα σε θέματα φυσικής, χημείας, κοινωνιολογίας, φιλοσοφίας και ποίησης. Η αξία όμως του βιβλίου δεν έγκειται στο γνωσιολογικό του σπλιτισμό, αλλά στην έντεχνη διάρθρωση των γνώσεων με προσωπικούς στοχασμούς και αναζητήσεις.

Ευαίσθητη συνείδηση ο κ. Παναγιώτης Ι. Βρετάκος, συλλαμβάνει τα απότερα μηνύματα των επιστημών και τα συσχετίζει με τις ευγενέστερες εκκλήσεις του πνεύματος, με τις μυστικές τους αφητηρίες, θα λέγαμε. Υπάρχει κάποια εσώτερη σχέση ανάμεσα στο επιστημονικό πάθος, στην ποιητική έξαρση και στο μυστικό στοχασμό, σχέση η οποία ατενίζει την ανθρώπινη παρουσία και προσπάθεια υπό το φως μιας γόνιμης βιοσφίας. Γι αυτόν ακριβώς το λόγο ο συγγραφέας προσφεύγει τελικά στην ηθική δύναμη του μεταφυσικού στοιχείου με έξοχες διαπιστώσεις. «Η πάλη του ανθρώπου με τα οντολογικά προβλήματα έχει και υποστασιακό κόστος... Μέσα από μια τέτοια εσχατολογική προοπτική το έπος της ιστορίας φαίνεται ως εγγενής ροπή θανάτου. Μια εντροπία του πνεύματος. «Ο προστιθείς γνώσιν προσθήσει άλγημα». Οι μεταφυσικές αυτές αναγωγές, επειδή θεωρούνται απρόσιτες, αφήνουν μέσα μας μόνον ένα μελαγχολικό ίζημα...» (σελ. 143).

Μελαγχολικές διαπιστώσεις οι οποίες οξύνουν περισσότερο την προσοχή του αναγνώστη και τον στρέφουν σε προηγούμενες σελίδες. Έτσι διαπιστώνει τον πλούτο των σκέψεων του συγγραφέα του οποίου, πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερα, η γλώσσα και ο λεκτικός πλούτος συνιστούν θαυμαστή ενότητα με το νόημα, πιστοποιούν υψηλή φιλολογική κατάρτιση.

«Το κόστος της αλαζονείας» είναι πραγματικά έργο το οποίο αναστρέφεται δημιουργικά με παραμένουσες πηγές γνώσης και σοφίας.

ΔΡ ΝΙΚΟΣ ΜΑΚΡΗΣ
ΛΕΟΝΤΕΙΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΑΘΗΝΑ

Kyriaki E. Christodoulou, *Considérations sur les essais de Montaigne*, Athènes 1984, 150.

Δεν είναι τυχαία η επιβίωση και η διαρκής νεότητα των «Δοκιμών» του Montaigne, του ιδιότυπου πράγματι συγγραφέα του Δέκατου Έκτου αιώνα. Υπάρχει κάτι το έξοχο στη σκέψη του γάλλου σοφού το οποίο εκφράζει ταυτόχρονα τους καρπούς της φιλολογικής εξειδίκευσης και τις προσπάθειες της φιλοσοφικής σκέψης, αφού ο Montaigne, σπάνιος γνώστης της κλασικής αρχαιότητας, δεν αρκείται σε εμβριθείς αναφορές: κατευθύνεται προς μια σοφία η οποία είναι, κυρίως, καρπός των προσωπικών του αναζητήσεων και εμπειριών.

Το βιβλίο της καθηγήτριας κ. Κυριακής Χριστοδούλου καλύπτει τις δύο προαναφερθείσες κύριες πλευρές της προσφοράς του γάλλου σοφού.

Στο πρώτο μέρος (Οι κλασικές πηγές των Δοκιμών: Ο Montaigne, και η ελληνική παιδεία, σελ. 9-72) εξετάζονται οι ελληνικές κυρίως πηγές του Montaigne οι οποίες του προσφέρουν ευκαιρίες εμβάθυνσης και προσωπικού προβληματισμού. Φιλολογικό κυρίως το πρώτο μέρος, ιχνηδύει συστηματικά και με προσφυγή σε αξιολογότητα βιβλιογραφία τα κείμενα των κλασικών τα οποία μελέτησε ο Montaigne, επισκοπεί την πνευματική του εξέλιξη και φωτίζει άπλετα τα στάδια του πνευματικού οδοιπορικού του γάλλου στοχαστή.

Εκτός απ' τα αποφθέγματα των ελλήνων σοφών τα οποία συναντάμε στα «Δοκίμια» του Montaigne (σελ. 9-16), σημαντικό ρόλο παίζουν και τα ζωντανά πρόσωπα της αρχαιότητας και κυρίως ο Κάτων, σημαντική μορφή που μαρτυρεί την επίδραση του Σενέκα στη σκέψη του συγγραφέα. Ο Όμηρος επίσης άρχισε να επηρεάζει τον Montaigne γύρω στο 1578, αφού «η πνευματική του δύναμη, η εφευρετική του ισχύς και η δημιουργία ενός έργου χωρίς προηγούμενο έκαναν τον συγγραφέα των «Δοκιμών» να τοποθετήσει αυτόν τον «φτωχό τυφλό», σχεδόν πάνω απ' την ανθρώπινη μοίρα» (II, XXXLVI, 752, σελ. 19). Ακολουθούν ο Μέγας Αλέξανδρος, ο «πρώτος των ανθρώπων» και ο Επαμεινώνδας με τις αναμφισβήτητες αρετές του. Ωστόσο, ο Σωκράτης θα αποτελέσει τον έσχατο σταθμό, επειδή εκφράζει τον σοφό «ο οποίος οφείλει να πεθάνει υπακούοντας στις ηθικές του αρχές» (σελ. 23).

Και η ελληνική ιστορία με τη σειρά της φωτίζει την προβληματική του Montaigne, αφού αποτελούσε διαρκή χειμώνα των εκπροσώπων του γαλλικού διαφωτισμού του Δέκατου Έκτου αιώνα. Χαρακτηριστικές είναι επίσης οι κριτικές απόψεις του Montaigne απέναντι στο έργο του Αριστοτέλη (σελ. 55-61), απόψεις οι οποίες φωτίζουν την αντιστοχολαστική διάθεση σειράς στοχαστών του ίδιου αιώνα.

Στο Δεύτερο μέρος (Τέχνη και προβληματική στον Montaigne, η κριτική όψη των «Δοκιμών», σελ. 75-142), εξετάζονται με εμβριθεία οι απόψεις του Montaigne για την τέχνη και τη φύση (σελ. 75-82), για τους κανίβαλους (σελ. 83-92), αξιολογείται η σκέψη και το ύφος